

בראשיתי אחריתי/באחריתי ראשיתי¹
מחשבות על טראומת הלידה, טראומה והולדת אשליה

¹ אליוט. ת.ס. (1943) ארבעה קוורטטים. תרגום: אסתר כספי, תל-אביב: המעורר, 1999.

ראשית

איריס הבר

THE WILD IRIS

At the end of my suffering
there was a door.

Hear me out: that which you call death
I remember.

Overhead, noises, branches of the pine
shifting.

Then nothing. The weak sun
flickered over the dry surface.

It is terrible to survive
as consciousness
buried in the dark earth.

Then it was over: that which you fear, being
a soul and unable
to speak, ending abruptly, the stiff earth
bending a little. And what I took to be
birds darting in low shrubs.

You who do not remember
passage from the other world
I tell you I could speak again: whatever
returns from oblivion returns
to find a voice:

from the center of my life came
a great fountain, deep blue
shadows on azure seawater.

בסופם של יסורי
היתה דלת.

הקשב לי: אֶת הדבר שאַתה קורא לו מוות
אני זוכר.

מעל, רעשים, ענפי המחט נעים.
אחר כך כלום. השמש הרפה
הבהבה מעל המשטח היבש.

זו נורא לשרוד

בעוד ההכרה

קבורה באדמה החשוכה.

אחר כך זה נגמר: הדבר שאַתה ירא מפניו,
להיות

נשמה ובלי יכולת

דבור, מסתים בחטף, האדמה הנקשה

מתקמרת מעט. ומה שנראָה לי

צפרים מעופפות בשיחים נמוכים.

אַתה שאינך זוכר

מעבר מהעולם האחר

אני אומר לך אני יכול שוב לדבר: מה

שחוזר מנשיה חוזר

למצא קול:

ממרכז חיי נבע

מעין גדול, צללים

בכחל עמק על פני

מי ים תכולים.

השיר 'איריס הבר'² פותח את קובץ השירים של המשוררת האמריקאית לואיז גליק ומעניק את שמו לספר כולו. יופיו של השיר מחלחל כבר בקריאה הראשונה, אך בקריאה זו, המרפרפת, הוא עדיין לא מתמסר במלואו, דבר מה נשאר עמום. במבט השני על השיר נמשכות העיניים למותניו הצרים של הטקסט ועוצרות במלים מפלחות אשר מעוררות תחושה של קבורה בחיים או של מוות נפשי:

זה נורא לשרוד

בעוד ההכרה

קבורה באדמה החשוכה.

ריצוד המבט בין המקור באנגלית לבין התרגום לעברית מגלה את הדייקנות המגדרית של העברית, או אולי את העיקשות שלה. העברית לא מוותרת - יש להכריע בין זכר לנקבה. אין גוף סתמי (anybody – any-body).
באנגלית:

Hear me out, that which you call death

I remember.

ובעברית:

הקשב לי, את הדבר שאתה קורא לו

מוות אני זוכר.

מיהו הדובר בשיר, ומיהו הנמען?

תוך כדי הרהור בשאלת השפה והמגדר, במעין הבזק פתאומי, נשמע לפתע בבירור הקול הדובר בשיר - איריס הבר, הפרח, הוא זה שמשמיע את קולו. כמו קרע רגעי בעננים המחשבה מתבהרת, והשיר כולו פרוש ופתוח במלוא יופיו ומשמעותו. בשפתו של ביון רגע הגילוי הזה, אשר נובע מאינטואיציה,

² ג' לי ק, ל', (2004) איריס הבר. תרגום: מ' מלכין, י' ורדי, תל-אביב: כרמל, 2013.

הוא שבריר של היות ב-O. זוהי חוויה של מגע עם גרעין הרגש של השיר - לא עם המשמעות המילולית שלו, אלא עם האמת הנפשית הטמונה בו. בשפתו של ויניקוט זהו רגע של בריאה - באופן פרדוקסלי הקוראת בוראת בעצמה את השיר אשר ממתין כדי להיברא שוב ושוב. גם עבור ויניקוט הבריאה והיצירה אינן נובעות משכל ומידיעה אלא מתנועה פנימית של הכוחות היצירתיים של הנפש אשר מתפתחים על המצע של חוויה ראשית אחדותית מיטיבה.

איריס הוא צמח רב-שנתי, עונתי, בעל פקעת. עם תום הפריחה שלו ממתינה הפקעת באדמה החשוכה לעונת הבלבוב הבאה. הוא נולד שוב ושוב במעגל חיים חוזר ונשנה של פריחה וקמילה. וכך פותח איריס הבר את דבריו:

בסופם של יסורי

היתה דלת.

פתח התקווה, שער החיים, מוצג כבר בראשית, בד בבד עם הייסורים וכהבטחה לסופם. איריס הבר מתאר את הייסורים במלים מכמירות לב: *המשטח היבש, ההכרה הקבורה באדמה החשוכה, נשמה בלי יכולת דיבור.*

אחד כך זה נגמר, מוסיף האיריס ומספר. מהמעמקים, מנקודת התצפית של הבצל הקבור באדמה החשוכה הוא מתאר את החוויה של קימה לתחייה: האדמה הנוקשה מתקמרת מעט. הדלת שבסופם של הייסורים נפתחת אט-אט, והחוף מתגלה: צפרים מעופפות בשיחים נמוכים.

לקוראת, זו אשר מתבוננת מבחוץ, במבט-על, מצטיירת תמונה: שמיים תכולים, צמחיה ירוקה, ציפורים, וגם תלולית קטנה באדמה שממנה מציץ ומבצבץ גבעול ענוג שילך ויגבה ויפרח. הנשמה שהייתה נטולת יכולת דיבור מוצאת שוב את קולה:

אני אומר לך אני יכול שוב לדבר: מה

שחוזר מנשיה חוזר

למצוא קול.

ההכרה מתעוררת מקבורה בחיים וממוות נפשי, בוקעת מהאדמה החשוכה ומספרת בפיוטיות על הנביעה של החיים. היא מספרת על הלבוב ועל הפריחה:

*ממרכז חיי נבע
מעין גדול, צללים
בכחל עמוק על פני
מי ים תכלים.*

ולמי פונה איריס הבר? מיהו 'אתה'? מיהו זה אשר ירא מהמוות ואינו זוכר מעבר מהעולם האחר?

אולי הנמען, זה שאליו מכוונים הדברים, הוא איריס בר צעיר, פרח רך שלא חווה עדיין את מעגל החיים של פריחה וקמילה, של קבורה באדמה ולידה מחדש. (האיריס, כאמור, הוא צמח בעל בצל, והוא יוצר בצלצולים חדשים וגדל בגושים קטנים - משפחה). אולי האיריס הבוגר פונה לפרח הצעיר אשר ירא את הקמילה וקורא לה מוות. הוא מרגיע אותו, מסביר לו את עובדות החיים ומספר לו, וגם לנו - בני האנוש - על תחייה, על התחלה חדשה (new beginning), ועל האפשרות להיוולד ולהתחדש ולצאת מחושך לאור ומיאוש לתקווה.

בספרה *חבלי אנוש* פורשת רות קרא-איונוב קניאל³ מניפה רחבה שבה היא בוחנת את חוויית הלידה כגרעין אונטולוגי משותף, א-פרסונאלי ובלתי נמנע של קיומנו האנושי, שהוא בו בזמן גם גרעין החוויה הסובייקטיבית והאישית ביותר. "הנחת המוצא שלי היא כי האדם הוא יצור נולד", היא כותבת. הלידה היא גרעין קבוע ובלתי משתנה בקיומנו האנושי, והיא העוגן של ההוויה הגופנית שלנו - של היותנו ילודי אישה, בשר ודם, בני תמותה ובשר מבשרו של העולם. רות קוראת את חוויית הלידה בכלים קבליים

³ קרא, ר. (2018). *חבלי-אנוש* – הלידה בפסיכואנליזה ובקבלה. ירושלים: כרמל.

ופסיכואנליטיים, בוחנת היבטים מגדריים, ביולוגיים ואקזיסטנציאליים, ומאירה את הקשרים שבין לידה, מיניות, ארוס ואימהות.

טראומת הלידה

מעשיה⁴

בחודש נובמבר קר בוינה. בבוקר קר כזה, בראשית נובמבר 1924 יצא גבר מביתו לתחנת הרכבת. כמנהג המקום והזמן הוא לבש מעיל עליון, חבש כובע, עטה כפפות ונשא אתו תיק נסיעות גדול. אשתו התלווה אליו לתחנת הרכבת שם הועמס על הקרון ארגז המסע הגדול שלו. למתבונן מהצד היה ברור כי האיש שרוי במתח רב. הוא עמד לצאת למסע ארוך מוינה לארצות-הברית, מסע שדרש באותם ימים נסיעה ברכבת והפלגה באנייה, וארך ימים רבים. ובכל זאת, דומה כי אי השקט של הנוסע היה קיצוני וחריג. חודשים אחדים קודם לכן הוא יצא בהנאה רבה לאותו מסע בדיוק, ושב ממנו בהצלחה. מדוע אפוא הוא מתוח כל כך? אשתו של הנוסע נפרדה ממנו דקות אחדות לפני מועד היציאה של הרכבת ויצאה לסידורים בעיר. בשובה הביתה זמן מה אחר כך היא מצאה את בעלה בבית אומלל ונבוך.

שלושה שבועות אחר כך, בשלהי נובמבר, בבוקר קר, יצא האיש שוב בדרכו לתחנת הרכבת. שוב לבש מעיל חם, חבש כובע, עטה כפפות והחזיק תיק נסיעות. שוב ניכר עליו המתח ואשתו שוב ליוותה אותו. הוא יצא לדרכו בתקווה להגיע לארצות-הברית. הפעם הצליח לעלות על הרכבת אבל הגיע רק עד פריז, ושב לוינה.

מיהו האיש? לאן פניו מועדות? מדוע הוא מתוח כל כך? ולמה אינו מצליח להגיע ליעדו?

⁴ העובדות המרכזיות בסיפור זה לקוחות מהביוגרפיה של פרויד. הקי שוטים הסיפוריים הם פרי דמיונה של הכותבת ועל אחריותה.

האיש המיוסר אשר ניסה להגיע מוינה לארצות-הברית הוא אוטו ראנק. שנים רבות הוא היה מבכירי תלמידיו ועוזריו של פרויד ונמנה על החוג הפנימי של המקורבים – הוועדה. מראשית דרכו פרויד עזר לו, תמך בו בלימודיו ומינה אותו לתפקידים בכירים ב'חברה של יום רביעי' ובבית ההוצאה לאור של כתבים פסיכואנליטיים. ראנק מילא את תפקידיו בנאמנות, במסירות, בחריצות ובכישרון, עד שאירע קרע גדול בינו לבין פרויד ותומכיו.

ב-1924 פרסם ראנק ספר שנקרא: *טראומת הלידה*⁵. הוא טען בספרו כי טראומת הלידה והחרדה שהיא מייצרת הן הגרעין המרכזי בחיי הנפש, ותאר פנטזיה של שיבה לרחם האם, אל מה שהוא כינה גן-העדן האבוד. הספר עורר סערה גדולה בקרב בכירי הפסיכואנליטיקאים בוינה ובלונדון אשר ראו ברעיון שלו כפירה בעיקר. ראנק ייחס מרכזיות, כמעט בלעדיות, לטראומת הלידה, ובכך ערער את מעמדו של התסביך האדיפלי בחיי הנפש ובפסיכואנליזה. הוא הסב את המבט לראשית החיים, למה שאנו מכנים 'מצבים מנטאליים ראשוניים' ונמצא כיום בלב החשיבה הפסיכואנליטית.

המחלוקת סביב הרעיון של ראנק הלכה והסלימה והדיון קיבל אופי אישי ורודפני. הוא הואשם בנסיגה מדעית, בעריקה, בנטישה של תובנות פסיכואנליטיות, ובכשלים אישיותיים ואינטלקטואליים. להגנתו טען כי הוא מרחיב רעיון של פרויד שמופיע בהערות שוליים במהדורה מאוחרת של *פרוש החלום*. מבחינתו האישית של ראנק סופו של הסכסוך הזה היה טראגי. הוא הוקע, נושל מתפקידיו, הורחק מהחברה הפסיכואנליטיקאית והשתקע לבסוף בארצות-הברית. אולם מבחינת ההיסטוריה של הרעיונות הפסיכואנליטיים יש לדיון שעורר ראנק חשיבות רבה, והוא אחד הגירויים להולדתו של המאמר המכונן של פרויד: *עכבה סימפטום וחרדה*⁶.

⁵ Rank O' (1924) *The Trauma of Birth*. Translated from German, Nell James Publishers, 1929.

⁶ פרויד, ז' (1926) *עכבה, סימפטום וחרדה*. תרגום: יאיר אור, תל-אביב: רסלינג 2003.

מודל הטראומה והחרדה של ראנק היה פשוט, אולי יש לומר פשטני. הוא הציע סכמה חד-סיבתית לפיה הלידה היא המקור העיקרי, או הבלעדי, של החרדה, וכל מופעי החרדה המאוחרים הם ניסיונות של הנפש להתמודד עם אותה חרדה ראשונית. פרויד, שנושא החרדה העסיק אותו מראשית דרכו, מנהל במאמר ויכוח נוקב עם תפיסה זו. ראנק מוזכר במפורש בטקסט פעמים ספורות בלבד, אבל הדיון עם המודל שלו הוא הלב הפועם של המאמר.

במאמר 'עכבה סימפטום וחרדה' המשיג פרויד תפיסה חדשה של החרדה. למעשה הוא הפך את תיאוריית החרדה הראשונה שלו על פיה. על פי התיאוריה הראשונה שלו, שורשי החרדה הם מיניים: ריגוש מיני שהודחק ונותר ללא פורקן הופך לחרדה. או במלים פשוטות, ההדחקה יוצרת חרדה. בהמשגה החדשה, החרדה אינה תגובה פסיבית אלא פעולה נפשית אשר מאותתת על קיומה של סכנה. היא מלווה ברגש כאוב ובתגובות גופניות אופייניות, ומגייסת מנגנוני הגנה. החרדה היא הזקיף על המשמר, ומנגנוני ההגנה הם הצבא. בניסוח זה לא ניתן לומר כי ההדחקה יוצרת חרדה, אלא להפך - החרדה יוצרת הדחקה. בהמשגה זו ההדחקה היא מנגנון מרכזי וחשוב, אך היא אינה מנגנון בלעדי, לנפש יש כלי נשק נוספים בארסנל. במאמר זה מוסיף פרויד למנגנונים המוכרים גם את מנגנון הבידוד (isolation), שבאמצעותו מנסה הנפש לבודד ולנתק את התכנים מעוררי החרדה ומהרגש הנלווה אליהם. בכך הוא מניח את היסודות להבנת מנגנון הדיסוציאציה.

על פיה התיאוריה הזו הלידה אינה ה-טראומה האחת והיחידה, אלא מודל של טראומה וחרדה. היא משמשת כאב-טיפוס, או אולי נכון יותר לומר אם-טיפוס, של מצבים טראומתיים ומצבים מעוררי חרדה רבים אחרים. פרויד מונה מצבי חרדה נוספים אשר מאפיינים שלבי התפתחות מאוחרים יותר: חרדת פרידה, חרדה מאובדן האהבה, חרדת סירוס, פחד מהמוות וכו'. המאפיין מעורר החרדה אשר משותף לכולם הוא חוויה של חוסר אונים והעדר שליטה במצב.

במאמר של פרויד יש אפוא חידושים חשובים: הוא ממשיג מחדש את התפיסה של החרדה ומעמיק את ההבנה ביחס למנגנוני ההגנה. הוא זורע את הזרע להתפתחותו של מושג הדיסוציאציה - מושג מרכזי ביותר בשיח העכשווי בהבנה של מצבים טראומטיים. ובנוסף לכך, במאמר זה של פרויד חבויה מילה יחידאית, מילה אשר מופיעה רק פעם אחת בכתביו – המילה סזורה (caesura). מילה זו חבויה בטקסט אך היא זורחת בו, כפי שקורא לזה דרידה⁷, כמו קמע.

סזורה

ביון דלה את הקמע ששתל פרויד במאמרו ופיתח אותו לאבן יסוד בחשיבתו⁸. הוא שימר את המונח סזורה שבו השתמש פרויד, שמקורו לטיני, ופיתח מושג אשר מבטא הפסקה ברצף וקטיעה חדה, ובו בזמן, באופן פרדוקסלי, גם המשכיות. הלידה קוטעת לבלי שוב את המצב התוך רחמי ומכוננת מצב קיומי חדש, אך בד בבד עם זה, טוען ביון, היא משמרת רציפות והמשכיות של חוויות והתנסויות שקדמו לה. על פי המשגה זו הלידה היא גם סזורה ממשית ראשיתית חד-פעמית ומכוננת בחייו של כל אדם, וגם מודל א-פרסונאלי של התרחשויות סזוריאליות רבות אחרות.

לרעיון הזה של ביון, רעיון הסזורה, שהוא ליבת החשיבה המאוחרת שלו, יש שורשים בחשיבה המוקדמת שלו. בפרק 'תאוריה של החשיבה' אשר חותם את ספרו המוקדם *במחשבה שניה*⁹ ביון מציע מתווה התפתחותי. לטענתו היילוד האנושי (ואולי כל יונק באשר הוא) נולד עם מוכנות מובנית מראש לפגוש מקור הזנה. **שד**, או **פיטמה**, הוא השם הגנרי של מקור זה, והוא מייצג אובייקט מזין. הפרדיגמה של הרעיון היא המפגש פה/פיטמה שהוא מימוש של הפרה-קונספציה, כלומר הגשמה של הציפיה המובנית.

⁷ דרידה, ז' (1990). *נפתולי בבל*, תרגום: מיכל בן-נפתלי. תל אביב: רסלינג 2002.

⁸ ביון, ו' ר' (1979). *סזורה, תרגום מואר ומאמרים נוספים*, תרגום ועריכה מדעית: ח' אהרוני, א' ברגשטיין, תל אביב: תולעת ספרים, 2012.

⁹ ביון ו' ר' (1967) *במחשבה שניה*, תרגום: איריס גיל-רילוב-תל-אביב: תולעת ספרים, 2003.

מהיכן נולדת הפרה-קונספציה? מהיכן צרובה בנו הציפיה, או המובנות מאליה, שנפגוש מקור הזנה? ביון משווה את הפרה-קונספציה ל'מחשבה ריקה' של קאנט. ככזאת היא מתת אונטולוגית אשר נתונה לנו מעצם היותנו, והיא קודמת לכל התנסות, אפילו להתנסות התוך רחמית הראשיתית. דומה שאת הפרה-קונספציה האונטולוגית (כמו את ה-O) אין לנו דרך ישירה לפגוש. אנו יכולים לפגוש רק את גלגוליה, את המופעים של ההשתלשלות שלה, ומופעים אלו מעוגנים בהתנסות ובחוויה. הפרה-קונספציה האונטולוגית, אם כך, קודמת לכל התנסות, אולם גלגוליה הם חווייתיים, והם קשורים ללמידה מהתנסות ומחוויה. ואם אנו דנים בהתנסות עלינו לזכור כי היא מתחילה כבר בחיים התוך רחמיים - כפי שניסח פרויד בהמשגה של רעיון של הסזורה.

נשוב אפוא לבחון את מה שראנק כינה גן העדן האבוד של החיים ברחם. כיום עומדות לרשותנו טכנולוגיות מתקדמות של תצפית והדמיה, והרחם נגלה בפנינו במידת מה, ואינו גן נעול. אולם למרות זאת, המחשבות שלנו על הקיום התוך-רחמי נושאת איכות של פנטזיה, סיפור, מיתוס או חלום. גם כיום אין לנו אלא ערוצים של קירוב (approximation) כדי לדמיין, לשער ולתאר את החוויה המתלווה לקיום התוך-רחמי, והיא נשארת במידה רבה נסתרת ועלומה. האמנם הרחם האימהי הוא גן-עדן כפי שטען ראנק, ואם כן, האם הוא גן-עדן אבוד? איריגראי¹⁰ מאתגרת מחשבה זו וטוענת כי רק גברים או פסיכואנליטיקאים מתארים את הרחם כגן-עדן.

נראה כי פנים הרחם אינו גן-עדן או משכן של שלווה ושקט. הוא רועש ורוחש, ומציף בכל החושים: פעימת הלב של האם ורחשי הגוף שלה, רעשים וקולות מבחוץ, חומציות, תחושות טקטיליות, לחץ, צפיפות ועוד. ובכל זאת, גם אם הרחם אינו גן-עדן, מתקיימת בו, כך נראה, חוויה ייחודית. לעולם - במצב תקין - אין ברחם רעב או מחנק. ההזנה הטבורית מבטיחה אספקה מתמדת, רצופה ובלתי מופרעת של מזון ושל חמצן.

¹⁰ איריגראי, ל' (1990). *אני, את, אנו*. תרגום: הילה קרס. תל-אביב: רסלינג 2004.

למידה מניסיון/התנסות/חוויה (learning from experience), היא יסוד מרכזי בחשיבה של ביון. לשיטתו אפוא, אולי הפרה-קונספציה האונטולוגית משתלשלת אל ההתנסות התוך רחמית והופכת לציפייה מובנית אשר נשענת על חוויה מצטברת. בנפש המתהווה נרשמת התנסות ממשית ומתמשכת שבה יש קיום רצוף ובלתי מופרע של מזון וחמצן. המובנות מאליה של האספקה התוך-רחמית הזאת היא שמולידה את הציפייה למפגש עם מקור אספקה גם מחוץ לרחם, ואת האמונה בקיומו. המימוש מחייב נוכחות, חייב להיות שם משהו או משהו. ולכן, אל מול הציפיה והמתנה למימוש, טראומה פרושה היעדר - היעדר של דבר-מה אשר צריך היה להיות, ואיננו: שד, הזנה, חמצן, חיק או נוכחות.

בפרק 'תיאוריה של חשיבה' מציע ביון כאמור מתווה התפתחותי. ביון מציג במתווה הזה שני מצבים בסיסיים: סיפוק ותסכול. כאשר הפרה-קונספציה, הציפיה המולדת לאספקה, פוגשת מימוש - יש חוויה של סיפוק. הפרדיגמה של מצב זה היא פה אשר פוגש פיטמה (וחלב). זהו מצב של זיווג, של חיבור סגור. כאשר הפרה-קונספציה אינה פוגשת מימוש מתקיימת חוויה של תסכול. זהו מרווח פתוח, ובו מתהווה פנטזיה ומתחיל להתהוות ייצוג. במלים פשוטות, האובייקט שעדיין לא הופיע (חיק, שד, חלב) מתהווה באופן דמיוני, והפנטזיה על היותו מגשרת, לזמן מה, על העדרו. המחשבה שנולדת בתהליך זה דוחקת בנפש המתהווה לייצר מנגנון אשר יוכל להתמודד אתה, וכך נוצר מנגנון חשיבה.

צמיחה נפשית זו - צמיחת המיינד מההתנסות הקיומית הגופנית והבין-אישית - מתרחשת מתוך תנועה בלתי פוסקת בין שני המצבים הללו: סיפוק/תסכול/סיפוק....; סגור/פתוח/סגור.... . זוהי תיאוריה של תנועה וגם תורת מידות - הכמות, המידתיות וההתאמה הם גורמים מכריעים.

ביון מתאר למעשה את שני הקטבים של מה שויניקוט מכנה 'יחסים רוגשים'. אלו הם המצבים טעוני הדחף אשר קשורים אכן לסיפוק או לתסכול. אליהם מוסיף ויניקוט את הספקטרום של 'יחסים שוקטים', שאינם טעוני בדחף. במצבים אלו, מתוך התנסות ראשיתית מספקת של

אחדות אם-תינוק מותאמת ונינוחה, מתקיים המגע הבלתי אמצעי עם היקום. במבט מרצד בין ביון לויניקוט יש לחפש אפוא את הממשק שבין התיאוריה של החשיבה לבין התיאוריה של המשחק.

חווית הלידה

הולדת האשליה

גם ויניקוט מתמודד בדרכו שלו עם הסוגיה של 'טראומת הלידה'. בשנת 1949 הוא הרצה בפני ההחברה הפסיכואנליטית הבריטית על: 'זכרונות לידה, טראומת לידה וחרדה'. בהרצאה זו הוא תאר מופעים של חוויות לידה וזכרונות לידה כפי שהם מתגלים בטיפול הפסיכואנליטי. ויניקוט רופא הילדים וויניקוט הפסיכואנליטיקאי התמודדו יחדיו עם חומרים אלו במשך עשור כמעט, והם פורסמו ב-1958 כפרק בספר: *Through Paediatrics to Psychoanalysis*¹¹. המחשבות של ויניקוט על 'טראומת הלידה' הלכו והזדקקו והגיעו לכלל מיצוי בפרק קטן בשם 'חווית הלידה' בספר *טבע האדם*¹². ספר זה פורסם 17 שנים אחרי מותו של ויניקוט והוא - כפי שכותבת שרה קולקר במבוא מעורר השראה אשר פותח את התרגום לעברית - "ספר אינסופי ובלתי גמור".

הפרק של ויניקוט נקרא כאמור 'חווית הלידה' ולא טראומת הלידה. ויניקוט בוחן בו את השאלה האם כל לידה באשר היא הינה טראומה, וטוען כי הכרחי להניח "שקיימת לידה נורמלית, כלומר תמורה ממצב של לא-נולד לנולד, שאינה טראומתית". הוא מערער אפוא על האקסיומה אשר מובלעת במושג 'טראומת הלידה' וכופר בה. ויניקוט אינו מזכיר את המושג 'סזורה' אולם הוא מניח שבסוף ההיריון יש כבר ברחם בן אנוש שיכול לחוות חוויות, לצבור זכרונות גופניים ואף לארגן אמצעי הגנה לשם התמודדות

¹¹ Winnicott, D, W, (1958). *Through Paediatrics to Psychoanalysis*. London: Karnac Books.

¹² ויניקוט ד' ו' (1988), *טבע האדם. תרגום ועריכה מדעית: ש' קולקר, ע' גילן, תל-אביב: תולעת ספרים, 2016.*

עם טראומות. כלומר, הלידה אכן קוטעת את המצב התוך רחמי של היות לא-נולד, אולם יש המשכיות בין מצב זה לבין היות נולד.

ויניקוט כדרכו אינו מתעלם מהמציאות וכרופא, הוא אינו מתעלם מהמציאות הפיזית. באופן טאוטולוגי משהו הוא אומר כי לידה טראומתית היא לידה טראומתית, ומתכוון בכך שלידה שהסתבכה מבחינה גניקולוגית או מיילדותית, הינה טראומתית. בהסיטו מצבי קיצון אלו מהדיון הוא פותח מרחב גדול שבו המפגש בין: המוכנות של העובר, מצבה של האם, והנוכחות של הסביבה המיילדותית - הם שמכריעים בשאלה האם, ובאיזו מידה, הלידה תהיה חוויה טראומתית. הטרואומה לטענתו אינה הכרחית או מהותית ללידה, אלא נגזרת כמותית ונסיבתית של מצב עניינים שהוא ייחודי לכל לידה.

בהשאלה מהשאלה מיהו הקול הדובר בשיר 'איריס הבר' ניתן לומר כי ויניקוט מדובב ומדבב את העובר/ילוד. למרות נקודת התצפית הבוגרת, החיצונית והמקצועית שלו הוא מנסה לשאת את קולו של העובר/ילוד ולייצג את נקודת התצפית שלו. "הכרחי להתחיל עם ההנחה שיכולה להיות לידה אשר מנקודת מבטו של התינוק (ההדגשה שלי) לא מהווה נגיפה מופרזת, אלא משהו שנוצר על-ידי האימפולסים לתנועה ולשינוי הנובעים ישירות מחיותו של התינוק", הוא אומר. היילוד של ויניקוט כבר חווה ברחם מצבים של נגיפה והפרעה להמשכיות ה'היות', וכבר צבר התנסויות שבהן הוא עצמו - כך נדמה לו לפחות - גישר על מצבי נגיפה אלו ועל הפערים בהמשכיות, והשיב לעצמו את תחושת ה'היות'. הוא כבר מכיר אפוא מצבים של היות (being) ומצבים של תגובה (doing) ואת התנועה ביניהם. יתר על כן, היילוד של ויניקוט כבר החל לפתח אשליה אומניפוטנטית על פיה הוא הבורא, היוצר, המכונן והמתקן של הווייתו. אשליה זו היא פרדוקסלית שכן העובר שרוי כמובן בתלות מוחלטת, כלומר בחוסר אונים, אולם הוא מרגיש כל יכול. כדי שחוויה זו תתאפשר צריכה להיות שם סביבה מחזיקה אשר פועלת עבורו כמעט באופן מוחלט.

אצל עובר אשר חווה מספיק התרחשויות שבהן, מבחינתו, הוא שולט במצב, האשליה האומניפוטנטית מתחילה להירקם כבר ברחם. היא מלווה אותו בתהליך הלידה וממשיכה, בעזרת סביבה מתאימה, להתפתח גם אחריה. ילוד כזה עשוי לחוות את הלידה כהתרחשות אשר נמצאת במרחב האומניפוטנטי שלו עצמו. טווח שלם נמתח בין הלידה הטראומתית בעליל, לבין מצב, היפותטי ככל הנראה, של לידה שאינה טראומתית כלל. בתוך הטווח מתקיימות אינסוף אפשרויות שבהן האשליה האומניפוטנטית של היילוד מאפשרת לו לגשר על הנגיפה העוצמתית של הלידה ולהפוך אותה מתהום לסזורה.

ויניקוט מטעין את המילה אשליה במשמעות מיוחדת. האשליה שלו אינה הולכת שולל עצמית ברוח הביטוי 'לשגות באשליה'. להפך, האשליה הויניקוטיאנית היא הכרח התפתחותי. אחת המשימות המרכזיות של האם הטובה-דיה היא לאפשר לתינוק שלה לחוות אשליה אומניפוטנטית על פיה הוא הבורא והיוצר, השליט והמכונן של הווייתו. באופן פרדוקסלי, על מנת שאשליה זו תתאפשר על האם להנגיש ולהנכיח לתינוקה עולם אשר מוכן ומתאים לו, וממתין לו כדי להיברא ולהימצא. (המשימה הנוספת שלה היא לעזור לתינוקה באופן הדרגתי ומותאם לפוגג את האשליה האומניפוטנטית הזאת).

אנו חוזרים אפוא לפרדיגמה של פה/פיטמה. אצל ביון המפגש הזה הוא מימוש - הציפיה מתגשמת. אצל ויניקוט המפגש הזה הוא בריאה ויצירה. 'ההאכלה התאורטית הראשונית' היא בריאה של ממש, בבחינת יצירה של יש מאין. כל ההאכלות שאחריה הן חוויות חוזרות ונשנות של יצירה אשר מבוססת על חוויה מצטברת. הבריאה והיצירה מתאפשרות מתוך המצב הפרדוקסלי שבו דווקא בתוך מצב של תלות העובר/ילוד/תינוק הינו כל יכול - בתנאי שתהיה שם מישהי אשר תאפשר אשליה אומניפוטנטית זו.

רעיון זה הוא פתח לא רק לתיאוריה התפתחותית, אלא גם לתיאוריה של טראומה. הוא מחזיר לרעיון של פרויד שעל פיו תחושה של חוסר אונים היא מרכיב מרכזי בהיווצרות חוויה טראומתית. אולם מההמשגה של

ויניקוט משתמעת הבנה של טראומה אשר בה חוסר האונים הוא נגזרת של כשל סביבתי.

למחשבה על השורשים העובריים, התוך רחמיים, של האשליה האומניפוטנטית יש השלכה מרחיקת לכת. הפרדוקסליות היא המאפיין המרכזי של מרחב הביניים, ולכן, אם התנסויות פרדוקסליות מעבריות מרחשות כבר ברחם, אזי ניתן לחשוב על מרחב ביניים או מרחב פוטנציאלי ראשיתי אשר מטרים את מרחב הביניים ההתפתחותי.

תמי פולק מציעה להתבונן על מרחב ביניים הראשיתי כעל מרחב פסיכו-פיזי אותו כינתה 'גופאני' (Ibody)¹³. כמו המודל של הסזורה או המודל של פרה-קונספציה ומימוש, גם הגופאני הוא פרדוקסלי. מבחינה טמפורלית הוא מצוי על ציר הזמן והוא רובד ראשוני עליו. אולם בו בזמן, (ביטוי פרדוקסלי לכשעצמו), הוא גם אל-זמני או על-זמני, חורג מציר הזמן ואדיש אליו. מבחינה אונטולוגית הגופאני הוא הממד האישי, הייחודי, החד-פעמי והסובייקטיבי ביותר של הקיום והחוויה – ובד בבד עם זה הוא גם ממד משותף, א-פרסונאלי, על-אישי וחורג מהסובייקטיביות.

בהיבט הא-פרסונאלי של המרחב הפסיכו-פיזי הסובייקט והעולם חולקים מצע משותף. הסובייקט האנושי מתבונן בעולם, חוקר אותו ופועל עליו, אך הוא גם, באופן מהותי, חלק אורגאני ממנו - בשר מבשרו¹⁴. מחשבה זו מאפשרת לנו לראות באיריס הבר ובחבצלת הזהובה, בפריחה ובקמילה, לא רק ביטויים מטפוריים למצבו של הסובייקט האנושי, אלא גם היבטים שונים/משלימים, של העולם. זהו עולם המאוכלס כולו באובייקטים סובייקטיביים אשר בוראים זה את זה, לחיים ולמוות, באשליה שהיא ממשות.

¹³ פולק ת', הגופאני – המרחב הפסיכו-פיזי הראשיתי כמרחב ביניים. (2018). ירושלים: כרמל.

¹⁴ פונטי מ' (1964) העין והרוח. תרגום: עירן דורפמן, תל-אביב: רסלינג, 2004.

כך אומר ביון בראשית המאמר 'סזורה' במילותיו של מרטין בובר: "כל ילוד-
אנוש מתהווה שרוי כדרך ששרוי כל יצור מתהווה בחיקה של האם הגדולה:
של עולם בראשית שלא נתפרד עדיין, שלא נצורה בו עדיין צורה". בכך
נקשרים הרחם, חיק האם וחיק העולם.